

ALEKSANDER WRÓBEL

UNIWERSYTET JAGIELLOŃSKI
WYDZIAŁ PRAWA I ADMINISTRACJI
KATEDRA PRAWA KARNEGO
E-MAIL: ALEKSANDER.M.WROBEL@GMAIL.COM

Badania prawno porównawcze w prawie karnym na przykładzie systemów prawa karnego Polski, Ukrainy oraz Rosji – od teorii po praktykę

STRESZCZENIE

Poniższy artykuł dotyczy kwestii użycia instrumentów prawno porównawczych w prawie karnym. Autor podejmuje próbę przedstawienia metodologicznych i praktycznych aspektów procesu prawno porównawczego poprzez odniesienie do najpopularniejszych modeli procesu porównawczego, jak również prezentuje wstępnie różnice pomiędzy systemami karnymi Polski, Ukrainy oraz Rosji. Analizie poddane zostają podstawowe zagadnienia badanych systemów: różnice pomiędzy strukturą kodeksów karnych, systemem kar itd. Opracowanie może być wstępem do dalszych badań prawno porównawczych w zakresie prawa karnego Polski, Ukrainy oraz Rosji.

SŁOWA KLUCZOWE

prawo karne porównawcze, prawo karne Ukrainy, prawo karne Rosji, prawo karne Polski

Tematem niniejszego artykułu jest komparatystyka prawnicza w zakresie prawa karnego. Umownie można go podzielić na dwie części, z których pierwsza dotyczy rozważań natury metodologicznej, czyli prowadzenia badań prawno porównawczych zarówno na poziomie ogólnym, jak i w dziedzinie prawa karnego. Druga część to uniwersalny wstęp do badań prawno porównawczych systemów prawa karnego Polski, Ukrainy oraz Rosji. Wybór Ukrainy i Rosji jest uwarunkowany faktem sąsiedzowania z tymi krajami, jak również samym rozwojem systemów tych

państw, który był niezwykle burzliwy, przechodząc przez okres transformacji typowy dla państw byłego Związku Radzieckiego.

Niniejsza praca jest skierowana do prawników zajmujących się prawem karnym. Jej celem jest wskazanie dostępnych instrumentów metodologicznych wykorzystywanych przez komparatystykę prawniczą, dostosowanych do specyfiki prawa karnego, a w szczególności prawa karnego Polski, Rosji oraz Ukrainy.

Komparatystyka prawnicza jako osobna dyscyplina jest stosunkowo młoda. Tradycyjnie uznaje się, że kamieniem milowym w jej rozwoju i symbolicznym dniem jej narodzin był Międzynarodowy Kongres Prawa Porównawczego, który miał miejsce w Paryżu w 1900 roku. Wtedy też sformułowano cele i funkcje prawa porównawczego. Jeden z najwybitniejszych uczestników Kongresu, Raymond Sailleilles, upatrywał cele komparatystyki prawniczej w ustalaniu zasad prawa typowych dla systemów państw cywilizowanych. W jego rozumieniu miały one charakter uniwersalny, ale oczywiście były zmienne¹. Prawo porównawcze nie stoi rzecz jasna w miejscu. Podejście do jego funkcji i sposobu przeprowadzania badań uległo znacznej rozbudowie.

Niektóre instrumenty komparatystyki miały swoje zastosowanie również w odległych czasach. Można je dostrzec na przykład w pracach Platona, który porównywał greckie państwa-miasta przy tworzeniu idealnego ustroju politycznego. Kolejnym wybitnym filozofem stosującym w swych pracach komparatystykę między innymi prawniczą był Arystoteles. W swoim dziele *Ustrój polityczny Aten* zbadał on ustroje stu pięćdziesięciu ośmiu greckich państw-miast. W średnio-wieczu natomiast przywiązywano do komparatystyki mniejszą wagę. Z pewnością było to powiązane z sytuacją militarną – zdobywcy narzucali swoje prawa podbitym ziemiom². Dopiero czasy odrodzenia przyniosły właściwy rozkwit komparatystyki, który trwa do dzisiaj. Próby prac prawno-porównawczych na dużą skalę były podejmowane między innymi przez Gottfrieda Wilhelma Leibniza, który w 1667 roku podjął badania dotyczące praw państw cywilizowanych, jednak nie doprowadził ich do końca³. Komparatystką parał się również wybitny niemiecki prawnik Paul Johann Anselm von Feuerbach. Jego dzieło o mużułmańskim prawie karnym jest uznawane za jeden z przykładów wczesnego prowadzenia badań prawno-porównawczych⁴.

Główną metodą komparatystki prawniczej w prawie karnym jest metoda porównawcza, która dzieli się na metody umożliwiające wykazanie podobieństw w postaci wspólnych rozwiązań prawnych lub też rozbieżności wskazujących na wyjątkowość rozwiązań instytucjonalnych w kilku systemach prawnych.

¹ H. C. Cutteridge, *Comparative Law: An introduction to the Comparative Method of Legal Study and research*, CUP Archive, 2015, s. 5.

² R. Tokarczyk, *Komparatystyka prawnicza*, Kraków 2008, s. 41–46.

³ H. C. Cutteridge, op. cit., s. 12.

⁴ M. D. Dubber, *Comparative criminal Law*, The Oxford Handbook of Comparative Law 2006, s. 1293.

Konstrukcja metodologiczna badań prawnoporównawczych w prawie karnym powinna zależeć od celów i zadań, które chce się osiągnąć poprzez konkretne badanie. W nauce rozróżnia się następujące cele komparatystyki prawniczej: praktyczne, pedagogiczne, naukowe, socjologiczne i polityczne⁵. Dzisiejszej komparatystyce prawnokarnej przyświecają z pewnością wszystkie z wyżej wskazanych celów.

Warte wspomnienia wydają się również funkcje komparatystyki prawniczej:

- poznawcza – gromadzenie wiedzy o prawie;
- dydaktyczna – przedstawianie zgromadzonej wiedzy;
- prawotwórcza – porównywanie form stanowienia prawa;
- interpretacyjna – badanie orzecznictwa, doktryny, myśli prawnej;
- unifikacyjna – unifikacja prawa kraju, grupy krajów, wszystkich państw;
- ideologiczna – ocena i wpływ na kształtowanie nowego prawa⁶.

Wybór określonego celu czy też celów oraz ustalenie funkcji badania komparatystycznego tworzy model badania komparatystycznego. W komparatystyce prawniczej wskazuje się na kilka modeli badania: model Constantinesco, model Kamby, model Péteriego, model Örüciü, model Kötza i Zweigerta⁷. Poniżej przedstawiony zostanie krótki opis każdego z nich.

Model procesu komparatystycznego proponowany przez Consantinesco dzieli się na trzy fazy. Faza pierwsza polega na ogólnym poznaniu koncepcji występujących w porównywanych systemach prawnych, w szczególności poprzez badanie źródeł prawa tych systemów, ich treści, formy i funkcji. Druga faza polega na określeniu miejsca i znaczenia elementów składowych badanej koncepcji prawnej jako takiej i jej postaci w danym systemie prawnym. Ostatnia faza to na właściwe porównywanie wybranych elementów badanych systemów poprzez ich zestawienie, analizę krytyczną oraz wyprowadzenie stosownych wniosków⁸.

Model Kamby również dzieli się na trzy fazy. Pierwsza polega na opisie badanych systemów, druga na identyfikacji konkretnych porównywanych cech prawa, a trzecia na przedstawieniu przyczyn występowania różnic i podobieństw, będących efektem realizacji fazy pierwszej i drugiej. Twórca modelu uzależnia samo porównywanie od istnienia rozbieżności między regulacjami prawnymi stosowanymi w podobnych sytuacjach⁹.

⁵ G. Winterton, "Comparative law Teaching", *Journal of Comparative Law* 1975, No. 23, s. 69–118.

⁶ R. Tokarczyk, op. cit., s. 197–211.

⁷ Ibidem, s. 69–70.

⁸ Ibidem.

⁹ W. J. Kamba, "Comparative Law: A Theoretical Framework", *The International and Comparative Law Quarterly* 1974, Vol. 23, No. 3, s. 485–519, [online] http://www.jstor.org.ezproxy.its.uu.se/stable/757885?pq-origsite=summon&seq=1#page_scan_tab_contents [dostęp: 2.02.2016].

Kolejnym modelem jest model Péteriego. Dzieli się on na trzy szczeble, zgodnie z którymi powinno być prowadzone badanie porównawcze. Pierwszy szczebel polega na stwierdzeniu możliwości porównywania, a co za tym idzie wybór odpowiedniego kryterium porównawczego. Szczebel drugi to ustalenie różnic i podobieństw między instytucjami badanych systemów prawnych. Szczebel trzeci ujęty jest nieco szerzej niż w poprzednim modelu i obejmuje oprócz wskazania istotnych wspólnych cech porównywalnych instytucji również ich tendencje rozwojowe oraz zmienność form, w których te instytucje występują¹⁰.

Kolejnym modelem, wskazanym za Romanem Tokarczykiem, jest model Örücü. Wydaje się on bardziej rozbudowany od poprzednich. Składa się z następujących faz, które muszą każdorazowo występować przy badaniu komparatystycznym: opis badanych zjawisk, ich kwalifikacja, porównanie zjawisk zaklasyfikowanych do odpowiednich grup, mierzenie wyników badania, ich wyjaśnienie oraz weryfikacja rezultatów otrzymanych na podstawie poprzednich faz¹¹.

Najpopularniejszym modelem jest model Kötza i Zweigerta. Dzieli się on na kilka etapów badania prawno-porównawczego. Etap pierwszy polega na sformułowaniu problemu poprzez postawienie określonego pytania lub odpowiedniej hipotezy. Etap drugi to wybór materiału będącego przedmiotem porównywania. Najczęściej wybiera się odpowiednie systemy, które nadają się do porównywania z racji podobieństw, indywidualności rozwiązań w nich zawartych oraz ich praktycznego znaczenia. Trzeci etap polega na badaniu fragmentów wybranych systemów prawnych bez przedstawiania ocen. Po odpowiednim opisie należy ocenić badane instytucje poprzez wykazanie podobieństw, różnic oraz elementów identycznych. Przedostatni etap polega na budowaniu systemu rezultatów porównywania, który może być przedstawiony na przykład poprzez stworzenie nowej instytucji prawnej (jeśli przedmiotem badania jest instytucja). Ostatni etap realizuje się poprzez krytyczną ocenę informacji otrzymanych na skutek porównywania¹². Konrad Zweigert i Hein Kötz w swoim podejściu wskazują na potrzebę zbadania faktów pozaprawnych przy badaniach prawno-porównawczych¹³. Promują oni podejście funkcjonalistyczne, twierdząc, że jego rdzeniem jest próba odnalezienia instytucji prawnych lub norm, które odgrywają odpowiednią rolę socjalną¹⁴.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

¹² S. Glanert, *Methods?*, [w:] *Methods of Comparative Law*, eds. P. G. Monateri, E. E. Cheltenham, UK 2012, s. 67–69; Emmanuel Platsas, "The Functional and the Dysfunctional in the Comparative Method of Law: Some Critical Remarks", *Electronic Journal of Comparative Law* 2008, Vol. 12, No. 3, s. 2–5; R. Tokarczyk, op. cit., s. 71.

¹³ J. Husa, "About the Methodology of Comparative Law – Some Comments Concerning the Wonderland", *Maastricht Working Papers* 2007, No. 5, s. 7.

¹⁴ K. Zweigert, H. Kötz, *An Introduction to Comparative Law*, New York 1998, s. 34–35.

Przedstawione modele są niezwykle pomocne przy badaniach prawno-porównawczych, należy jednak pamiętać, że nie jest to wyliczenie zamknięte i w zależności od potrzeb możliwe jest ich modyfikowanie czy też łączenie.

Przechodząc do komparatystyki prawa karnego, należy wskazać, że z uwagi na charakter tej dziedziny powinna ona badać rzeczywistość prawnokarną z uwzględnieniem jej rozwoju historycznego, brać pod uwagę czynniki socjologiczne oraz badać możliwy rozwój danego systemu prawa karnego. Przedmiotem badania tego rodzaju komparatystyki są: 1) doktryny prawnokarne i kryminologiczne porównywanego systemu; 2) ustawodawstwo prawnokarne oraz 3) praktyka stosowania przepisów prawnokarnych między innymi poprzez badanie orzecznictwa.

Badanie przy pomocy metody prawno-porównawczej przechodzi przez kilka etapów. Etapem zerowym, natury czysto technicznej, rzadko wymienianym, ale z pewnością pochłaniającym najwięcej czasu, jest opanowanie języka lub języków porównywanych systemów. Jest to zadanie bardzo trudne, ponieważ oprócz języka codziennego należy opanować sztuczny język prawa. Komparatystyka prawnicza wymaga od badacza, aby był tłumaczem, który nie tylko wskaże odpowiednik słowa, ale też dokona interpretacji przekładu, podając termin, który będzie zrozumiały dla prawnika z jego kraju. Przykładowo, częstą sytuacją jest opisowe tłumaczenie jakiejś instytucji, ponieważ podanie jej dosłownego tłumaczenia może wprowadzić odbiorcę w błąd. Ernst Rabel pisał, że głównym zadaniem przy badaniach prawno-porównawczych jest przewyciężenie barier nałożonych przez język. Podkreślał on jednak, że same badania językowe nie są wystarczające i że w celu pełnego zrozumienia zbadanego słowa należy pochylić się nad praktyką stosowania prawa¹⁵.

Pierwszy etap właściwych badań komparatystycznych polega na wyborze określonego wycinka systemu prawnego, konkretnej dziedziny prawa lub też instytucji. Pamiętać należy, aby był to wycinek nadający się do porównania, czyli taki, który występuje w obu porównywanych systemach. Badając instytucje funkcjonujące w jednym z systemów, możliwa jest jedynie ich analiza bez dokonywania zabiegów prawno-porównawczych. Problem pojawia się wtedy, gdy instytucje wprawdzie są obecne w obu systemach, ale w różnych dziedzinach prawa. Przykładem mogą być wykroczenia w polskim prawie, które zalicza się do instytucji prawa karnego, oraz wykroczenia w prawie ukraińskim, które zostały powierzone prawu administracyjnemu.

Drugi etap polega na określeniu podobieństw i różnic w rozwiązaniach dotyczących konkretnej instytucji. Praktycznym przykładem mogą być różnice i podobieństwa w konstruowaniu odpowiedzialności karnej za umyślne zabójstwo. Jako podobieństwo można wskazać karalność tego przestępstwa, różnica natomiast może zachodzić w wysokości kary grożącej za dane przestępstwo oraz w konstruowaniu

¹⁵ J. Husa, op. cit., s. 6.

jego typów uprzywilejowanych (na przykład zabójstwo dziecka przez matkę po jego urodzeniu) lub też kwalifikowanych (na przykład zaostrzenie odpowiedzialności karnej za ojcobójstwo).

Dwuetałapowe podejście pozwala na uniknięcie dwóch błędów badawczych: porównywania nieporównywalnego oraz nieprawidłowego porównania. Przykładem powyższych błędów może być porównywanie typów czynów zabronionych w prawie karnym krajów muzułmańskich (na przykład ukamienowanie kobiety za niewierność) z rozwiązaniami zawartymi w kodeksie karnym RP. Kodeks karny w Polsce nie przewiduje tego rodzaju typu czynu zabronionego oraz oczywiście kary w postaci ukamienowania.

Ogólna metoda prawno-porównawcza, podobnie jak jej odpowiednik w prawie karnym, zawiera następujące rodzaje badań: mikro- oraz makroporównywanie, wewnętrzne oraz zewnętrzne porównywanie, doktrynalne, normatywne oraz funkcjonalne porównywanie¹⁶.

Makroporównywanie polega na badaniu przynależności badanego systemu prawnego do określonej rodziny prawnej. Przy makroporównywaniu brane są pod uwagę:

- źródła prawa porównywanych krajów;
- ideologia prawna (na przykład wpływ religii na prawo) porównywanych krajów;
- oddziaływanie na siebie systemów prawnych tych samych rodzin prawnych (na przykład recepcja prawa karnego angielskiego przez systemy prawa karnego Stanów Zjednoczonych oraz Australii);
- oddziaływanie na siebie systemów prawnych z różnych rodzin prawnych;
- oddziaływanie prawa karnego międzynarodowego i europejskiego na prawo karne poszczególnych państw.

Tymczasem mikro-porównywanie polega na analizie następujących elementów:

- aktów prawnych albo ich części w porównywanych krajach;
- odpowiednich przepisów aktów prawnych porównywanych systemów prawnych;
- odpowiednich instytucji prawnych działających w ramach systemów prawnych porównywanych państw;
- definicji przedstawionych w doktrynie porównywanych państw;
- orzeczeń sądów porównywanych krajów.

Zarówno w makro-, jak i mikro-porównywaniu należy brać pod uwagę:

- czynniki historyczne, socjalno-polityczne, psychologiczne oraz religijne wpływające na prawo karne danego systemu;

¹⁶ А. А. Малиновский, *Методология сравнительного уголовного права Библиотека криминалиста, Научный журнал* 2011, № 1, s. 324.

- specyfikę stanowienia i stosowania prawa w odpowiednim państwach;
- specyfikę unifikacji i harmonizacji prawa w określonym systemie prawa karnego;
- wpływ międzynarodowych regulacji prawnokarnych na odpowiedni system prawa.

Wewnętrzne porównywanie polega na zestawianiu odpowiednich instytucji prawnych w granicach jednego systemu prawa. Przykładem takiego badania może być na przykład porównywanie konstytucji Stanów Zjednoczonych i konstytucji stanu Pensylwania albo też nieco bliższe naszemu ustrojowi porównywanie definicji niepoczytalności w kodeksie karnym oraz w kodeksie cywilnym.

Z zewnętrznym porównywaniem mamy do czynienia, gdy porównujemy odpowiednie instytucje prawa karnego w systemach prawnych różnych państw. Przykładem tego rodzaju badania może być porównanie pojęcia stadialności popełnienia przestępstwa w kodeksach karnych Polski i Rosji. Pamiętać należy, że porównywaniu zewnętrznemu podlegać mogą systemy więcej niż dwóch systemów prawnych.

Niezwykle ważne jest porównywanie doktrynalne. Polega ono na zestawianiu określonych pozycji doktrynalnych lub też opinii określonych naukowców.

Normatywne porównywanie polega na badaniu treści norm prawnych lub definicji ustawowych w celu wykazania podobieństw oraz różnic. Przedmiotem badania przy porównywaniu tego rodzaju mogą być:

- akt prawny;
- norma prawna;
- część normy prawnej (hipoteza, dyspozycja, sankcja);
- konkretny artykuł odpowiedniego aktu prawnego;
- definicja zawarta w ustawie.

Porównywanie normatywne powinno wykazać różnice i podobieństwa wybranych regulacji poprzez ich formalnoprawną analizę. Można ją przedstawić w następujący sposób:

badanie definicji zawartej w ustawie → doktrynalne ujęcie tej definicji → porównanie definicji ustawowej i doktrynalnej → uzyskanie doktrynalnego znaczenia pojęcia ustawodawczego¹⁷

Oprócz normatywnego wyróżnia się również porównywanie funkcjonalne. Polega ono na wykazaniu podobieństw oraz różnic badanych instytucji poprzez zestawienie ich funkcji. W porównywaniu tego rodzaju przedmiotem badania nie jest norma prawa, lecz jej wpływ na stosunki społeczne. Porównywanie funkcjonalne może polegać na analizie ilościowej i jakościowej funkcji prawa. Przykładowo

¹⁷ Ibidem, s. 326.

różnice funkcjonalne pomiędzy ławą przysięgłych w Stanach Zjednoczonych a ławą przysięgłych w Rosyjskiej Federacji polegają na tym, że w Rosji instytucja ławników ma zastosowanie jedynie w sprawach z zakresu prawa karnego, natomiast w Stanach Zjednoczonych w sprawach karnych oraz cywilnych. Wynika z tego, że ławnicy w Stanach Zjednoczonych realizują o jedną funkcję więcej aniżeli w Rosji poprzez udział w sprawach cywilnych rozpatrywanych przez sąd.

Porównywanie funkcjonalne w zakresie ilościowym nie powinno sprawiać kłopotu, ponieważ ustawodawstwa odpowiednich krajów co do zasady przewidyują dokładne wyliczenie realizowanych funkcji w samych aktach prawnych.

Analiza jakościowa wydaje się sprawiać nieco więcej trudności. Polega ona na porównaniu konkretnych instytucji pod kątem stopnia realizacji określonych funkcji. Analiza ta w praktyce może być prowadzona poprzez badanie statystyk sądowych w różnych państwach, wskazujących, na ile konkretna norma realizuje swoje funkcje (na przykład prewencyjną lub ochronną).

Ważne wydaje się również tak zwane porównywanie problemowe, które polega na analizie rozwiązań tych samych problemów społecznych (na przykład dotyczących aborcji, eutanazji, kary śmierci etc.) w różnych systemach prawnych¹⁸. Przykładem tego rodzaju porównywania może być badanie kwestii stosowania kary śmierci. W Polsce wyłączono ten rodzaj kary z kodeksu karnego. Rozwiązanie podobne zastosowano w kodeksie karnym Ukrainy, natomiast inne podejście do kary śmierci przedstawia kodeks karny Rosyjskiej Federacji – w wyliczeniu kar przewidziana jest kara śmierci, która nie jest jednak stosowana ze względu na moratorium obowiązujące od 2 lutego 1999 roku.

Ogromne znaczenie w badaniach prawno-porównawczych ma podejście historyczno-porównawcze. Polega ono na badaniu rozwoju dziedziny, która jest przedmiotem analizy. W przypadku prawa karnego należy stworzyć chronologię ustaw karnych obowiązujących w danym państwie lub na jego terytorium. Kolejnym etapem jest identyfikacja konkretnych instytucji w każdej z tych ustaw i rekonstruowanie ich zmian w perspektywie historycznej. Zabiegi te pozwolą na lepsze zrozumienie przyczyn przyjęcia konkretnej instytucji w takiej, a nie innej postaci w danym systemie prawnym. Badając rozwój prawa porównawczego, można zauważyć, że początkowo wielu autorów używało zamiennie pojęć porównawcze prawoznawstwo i historyczne prawoznawstwo, co tym bardziej uwydatnia znaczenie badań historycznych jako etapu w ramach badań prawno-porównawczych¹⁹.

Pozytywne efekty badania historycznego można przedstawić na przykładzie ustawodawstwa karnego Rosji. Okres po rewolucji październikowej splotził złej sławy kodeks karny z 1922 roku, który jednak nie był jedyną podstawą odpowiedzialności karnej. Przepisy karne były obecne w zarządzeniach, rozporządzeniach

¹⁸ Ibidem, s. 329.

¹⁹ H. C. Cutteridge, op. cit., s. 3.

i uchwałach, co prowadziło, jak można się domyślić, do ogromnych nadużyć. Podobne sytuacje miały miejsce pod auspicjami kolejnych kodeksów radzieckich. Zapewne z tej przyczyny w obowiązującej ustawie karnej Rosyjskiej Federacji pojawił się bezpiecznik w postaci wskazania w samym kodeksie, że tylko w nim są zawarte przepisy pociągające za sobą odpowiedzialność karną. Taka hermetyczność bez badania historycznego może się wydawać dość oryginalna, zaś podejście historyczne rozwiewa wątpliwości co do celowości takiego zabiegu, który tak naprawdę wprowadza pewność i przejrzystość w systemie prawa karnego.

Komparatystyka prawa, w tym również prawa karnego, może być realizowana przez stosowanie różnych podejść, pozwalających na analizę jego podstawowych instytucji. Przykładowo analiza prawno-porównawcza części ogólnej kodeksu karnego powinna się rozpocząć od zapoznania się z definicjami podstawowych instytucji prawa karnego, takimi jak przestępstwo, katalog kar, niepoczytalność itp. Niektóre systemy prawne nie zawierają definicji tych instytucji. W takim przypadku należy odwołać się do tez doktryny lub orzecznictwa. Przykładem może być pojęcie współuczestnictwa we francuskim prawie karnym, które nie jest zawarte w kodeksie karnym, ale jego opis jest dokonywany przez doktrynę prawa karnego. Pamiętać należy także, że niektóre instytucje prawa karnego w różnych systemach prawnych mogą być inaczej nazywane albo też mogą być nazywane podobnie, lecz różnić się w swojej konstrukcji. Odmienność występuje na przykład w podziale przestępstw zawartych w kodeksie karnym rosyjskim i polskim. Rosyjski kodeks karny dzieli przestępstwa na cztery kategorie (lekkie, średniej ciężkości, ciężkie, szczególnie ciężkie), natomiast polski kodeks dzieli je na dwie kategorie (zbrodnie i występki), o czym będzie mowa w dalszej części artykułu.

Z kolei badając część szczególną kodeksów karnych w różnych systemach prawnych, pamiętać należy o możliwości występowania typów czynów, które nie mają odpowiednika w porównywanym systemie, co nie znaczy, że działanie opisywane przez ten czyn nie jest karalne w danym kraju. Częstym zjawiskiem jest również odmienna konstrukcja tych samych typów czynów zabronionych. Przykładem może być przestępstwo łapówkarstwa w kodeksach karnych Ukrainy i Rosji oraz w kodeksie karnym Polski. W kodeksie rosyjskim i ukraińskim przestępstwo łapówkarstwa jest przestępstwem skutkowym-materialnym, odmiennie niż w kodeksie karnym polskim, który określa je jako przestępstwo formalne.

Przechodząc dalej, przy analizie orzecznictwa sądowego różnych systemów prawa karnego należy brać pod uwagę, oprócz samych sentencji wyroków, również ich uzasadnienie faktyczne i prawne. Zarówno w Rosyjskiej Federacji, jak i w większości krajów postradzieckich pewnego rodzaju ułatwieniem w badaniu orzecznictwa w zakresie prawa karnego są wytyczne Sądu Najwyższego co do praktyki orzekania w sprawach dotyczących konkretnych typów czynów zabronionych. Zawierają one analizę orzeczeń Sądu Najwyższego i sądów niższych instancji dotyczących określonego typu czynu zabronionego i wskazują rozwiązania pojawiających się na tym gruncie wątpliwości.

Podkreślić należy, że badanie orzecznictwa pozwala w sposób zupełny określić kierunek rozwoju prawa karnego lub konkretnej instytucji danego kraju. Badanie orzecznictwa pozwala również określić problemy, z którymi boryka się dany system prawa karnego.

Zmierzając ku końcowi części metodologicznej, należy wskazać znaczenie i funkcje komparatystyki w polskim prawie karnym.

Przykładów zastosowania komparatystyki prawniczej w polskim prawie karnym jest wiele. Wynika to w pierwszej kolejności z czynników historycznych. Polska jako kraj rozdzielony pomiędzy zaborców charakteryzował się wielością regulacji prawa karnego.

Badania porównawcze regulacji karnych obowiązujących na terytorium Polski prowadził światowej sławy karnista, profesor Juliusz Makarewicz. W swoich pracach porównywał on wyżej wymienione regulacje, wskazując zarówno ich różnice, jak i podobieństwa²⁰. Prace te były niezwykle przydatne przy tworzeniu polskiego kodeksu karnego z 1932 roku, ponieważ pozwoliły na uniknięcie błędnych rozwiązań i skorzystanie z cennego dorobku obowiązywania kodeksów karnych zaborczych.

Podobne prace, mające na celu porównanie kodeksów karnych obowiązujących na polskich ziemiach, przedstawił wybitny polski karnista Edmund Krzymuski²¹. W pracach tych porównywał on ustawy karne obowiązujące na ziemiach zaborczych, zestawiając ich rozwiązania i wzbogacając wiedzę o nich poprzez analizę historyczną ich obowiązywania oraz praktykę stosowania.

Okres późniejszy charakteryzuje się ogromnym wpływem regulacji karnych radzieckich na system polskiego prawa karnego. Z pewnością jest to okres, w którym komparatystyka prawa karnego stała się instrumentem politycznym, powodującym unifikację ustawodawstwa karnego bloku komunistycznego, zresztą unifikację niezwykle niekorzystną, jak pokazuje historia, w szczególności dla praw i wolności jednostki.

W drugiej części niniejszego artykułu autor przedstawia wstępną analizę systemów prawa karnego Ukrainy oraz Rosji. Charakter tego porównania wydaje się przydatnym, wstępnym narzędziem do badań prawnoporównawczych w zakresie prawa karnego wskazanych systemów. Zdaniem autora są one bardzo ważne w rzetelnych badaniach karnoporównawczych.

Jednym z najważniejszych aspektów poznania danego systemu prawa karnego jest zbadanie rozwoju historycznego prawa karnego w wybranym kraju lub krajach. Na terytorium Rosji ustawodawstwo to rozwijało się niezwykle burzliwie. Obowiązywały: Ustawa o nakazach karnych i poprawczych (1845), Ustawa

²⁰ Zob. J. Makarewicz, *Prawo karne. Wykład porównawczy z uwzględnieniem prawa obowiązującego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa-Lwów 1924.

²¹ Zob. E. Krzymuski, *System prawa karnego ze stanowiska nauki i trzech kodeksów obowiązujących w Polsce*, Kraków 1921.

karna (1903), Kodeks Karny Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej (KK RFSRR) (1922, 1926, 1960) oraz Kodeks Karny Rosyjskiej Federacji (1996), nie wliczając ustawodawstwa radzieckiego z 1924, 1958 oraz 1991 roku. Tak duża liczba kodeksów da się wytłumaczyć zmianami politycznymi, ekonomicznymi, socjalnymi oraz ideologicznymi występującymi na terytorium rosyjskim.

Poniżej zostanie przedstawiona krótka charakterystyka każdego z wyżej wymienionych kodeksów w celu nakreślenia ewolucji kodyfikacji z zakresu prawa karnego.

Przed rewolucją obowiązywała Ustawa o Karach Karnych i Poprawczych (Ustawa o KKiP) z 1845 roku, w redakcji z 1885 roku. Była ona ustawą karną o charakterze bardzo konserwatywnym, nieskodyfikowanym w całości. Wielką zasługą Ustawy o KKiP było wprowadzenie w Rosji podziału ustaw karnych na część ogólną oraz szczególną²². Mimo braku całkowitego skodyfikowania Ustawa o KKiP była niezwykle obszerna: zawierała aż 2304 artykuły.

Odmienne niż późniejsze ustawy karne, ustawa z 1845 roku dzieliła przestępstwa na zbrodnie i występki (*priestuplenija*) oraz wykroczenia (*prostupki*), a za ich popełnienie przewidywała jedenaście rodzajów kar z trzydziestoma siedmioma stopniami. Nazywano ten podział popularnie „drabinką”²³.

Kolejną kodyfikacją karną była zatwierdzona przez Mikołaja II Ustawa karna. Była ona uznawana za nowoczesną. Szczególnie doceniano jej część ogólną, która była dziełem Nikołaja Tagancewa. Na ziemiach rosyjskich obowiązywała jedynie część ogólna. Powodem takiego rozwiązania była sytuacja polityczna w kraju. W całości ustawa ta obowiązywała jedynie na ziemiach polskich byłego zaboru rosyjskiego od 1917 roku, a później w II Rzeczypospolitej, na terytorium Królestwa Polskiego i w Kresach Wschodnich do chwili wejścia w życie kodeksu karnego z 1932 roku.

Okres od 1917 roku charakteryzował się sporym chaosem w zakresie ustaw karnych. Podstawą odpowiedzialności karnej były ogłoszenia (*obraščienija*) władzy skierowane do ludności, postanowienia Zjazdu Związków, dekrety, nakazy miejskich Zjazdów Pracowniczych, deputatów wiejskich i żołnierskich, instrukcje Narodowego Komisariatu Legislacyjnego Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich oraz praktyka sądowa. Sytuacja uległa zmianie po 1922 roku.

W dniu 1 czerwca 1922 roku nabrał mocy Kodeks Karny Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. Był to niezwykle krótki kodeks, zawierający jedynie 218 artykułów. W założeniach był on stworzony w celu „ochrony ludu pracującego”. Jedną z jego najważniejszych wad była szeroka interpretacja

²² В. В. Мальцев, Введение в уголовное право, Волгоград 2000, s. 16–20.

²³ Н. И. Загородников, Выдающийся русский ученый-юрист Н. С. Таганцев, Учебное пособие, 1992; Н. С. Таганцев, Русское уголовное право: Лекции. Часть общая, Т. I–II, Москва 1994, s. 130–132.

przepisów. Włodzimierz Lenin w listach do członków partii podkreślał, że ma on być pisany jak najogólniej, ażeby mógł mieć zastosowanie do jak największej ilości przypadków działania przeciwko dyktaturze proletariatu.

Po utworzeniu Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR) podjęto działania mające na celu stworzenie ogólnego radzieckiego ustawodawstwa karnego. Efektem tych prac był Kodeks Karny Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej z 1926 roku.

W latach trzydziestych kodeks ten stał się instrumentem represji Józefa Stalina. Był on uzupełniany o nowe ustawy, które w sposób radykalny zaostrzały odpowiedzialność karną za najmniejsze przewinienia. Największe „żniwa” zebrał art. 58 niniejszego kodeksu – jego stosowanie w niezwykle dobitny sposób opisał Aleksander Sołżenicyn w swoim dziele *Archipelag GULag* z 1973 roku.

Po śmierci Stalina i wyborze na sekretarza Centralnego Komitetu Nikity Chruszczowa rozpoczęto prace nad nowym kodeksem karnym i już w 1958 roku przyjęto Podstawy Ustawodawstwa Karnego ZSRR i Republik Sojuszniczych (dalej: Podstawy). Po ich wejściu w życie w 1960 roku rozpoczęto prace nad reformą ustaw karnych w republikach radzieckich. Podstawy charakteryzowały się złączeniem przepisów karnych i nadaniem gwarancji praw obywatelskich.

Na początku lat osiemdziesiątych XX wieku rozpoczęto prace nad nowym kodeksem karnym. W 1988 roku opublikowano oficjalny tekst projektu Podstaw Ustawodawstwa Karnego ZSRR i Republik Sojuszniczych. W 1991 roku owe Podstawy zostały przyjęte w pierwszym czytaniu przez Radę Najwyższą ZSRR, nie weszły jednak w życie w związku z rozpadem ZSRR²⁴. Uznano jednak, że do chwili przyjęcia nowego kodeksu karnego będą one obowiązywały na terytorium Rosyjskiej Federacji.

W 1997 roku wszedł w życie Kodeks Karny Rosyjskiej Federacji, który obowiązuje do dzisiaj. Składa się on z dwóch części: ogólnej i szczególnej, podzielonych na rozdziały, w których zawarto 360 artykułów.

Przyjrzyjmy się teraz Ukrainie, którą z pewnością można nazwać drugim najbardziej wpływowym krajem byłego Związku Radzieckiego. Z racji okoliczności historycznych można dopatrzeć się wielu podobieństw w ustawodawstwie karnym Ukrainy i Rosyjskiej Federacji.

Źródłami prawa karnego obowiązującymi na terytorium Ukrainy na początku XIX wieku były III Statut oraz normy prawa magdeburskiego. Od 1840 roku obowiązywał trzynasty tom Zbioru (*Zvodu*) ustaw Imperium Rosyjskiego oraz przyjęta w 1845 roku Ustawa o Karach Karnych i Poprawczych, o której była już mowa powyżej.

Po rewolucji bolszewickiej pierwszym większym aktem prawnym stanowiącym o odpowiedzialności karnej były Podstawy kierownicze RFSRR (dalej: Podstawy)

²⁴ С. В. Землюков, Реформа уголовного законодательства России: состояние, проблемы, перспективы, С. В. Землюков, Юриспруденция, 2003, № 11, с. 40–41.

przyjęte 21 marca 1920 roku. Na terytorium Ukrainy wprowadzono je 4 sierpnia 1920 roku. Była to pierwsza próba ujednoczenia działalności sądów i trybunałów, jak również unormowania chaosu związanego z wielością aktów będących podstawą odpowiedzialności karnej. Mimo próby ujednoczenia źródeł prawa karnego Podstawy zawierały wiele przepisów będących instrumentem politycznym w rękach władzy. Za przykład takich regulacji mogą posłużyć przepisy o odpowiedzialności na zasadach poręczenia sąsiedzkiego (*kruhovoi poruky*), które były podstawą pociągnięcia do odpowiedzialności karnej mieszkańców tej części miasta, w której zniszczono na przykład tory kolejowe²⁵.

Następną ustawą, która miała ogromny wpływ na rozwój prawa karnego na Ukrainie, był Kodeks Karny Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej (KK USRR) przyjęty przez Ogólnoukraiński Centralny Komitet Wykonawczy 23 sierpnia 1922 roku. Szerokie zastosowanie miała w tym akcie prawnym zasada analogii, która dawała możliwość rozszerzającej interpretacji przepisów kodeksu. Część ogólna KK USRR była taka sama jak w KK RSRR. Odmienności występowały natomiast w części szczególnej: w KK USRR zawierała ona jedenaście artykułów więcej niż w KK RSRR²⁶.

Kolejnym etapem rozwoju ustawodawstwa karnego było zatwierdzenie Podstaw Ustawodawstwa Karnego ZSRR i Republik Sojuszniczych, które były wielokrotnie uzupełniane w okresie późniejszym.

Nasilenie represji wymusiło na władzy potrzebę zmiany i uzupełnień KK USRR, czego efektem było przyjęcie 8 czerwca 1927 roku nowego Kodeksu Karnego USRR. Był on jednak w ciągu następnych dwóch lat uzupełniany aż pięćdziesięcioma sześcioma ustawami, które w sposób znaczący zwiększyły ilość czynów powodujących odpowiedzialność karną.

Następna znaczna zmiana w systemie prawa karnego na ziemiach Ukrainy nastąpiła 28 grudnia 1960 roku dzięki zatwierdzeniu przez Radę Najwyższą nowego Kodeksu Karnego USRR, co wynikało z przyjęcia w 1958 roku Podstaw Ustawodawstwa Karnego ZSRR i Republik Sojuszniczych. Kodeks ten ogólnie wskazywał na złagodzenie polityki kryminalnej państwa. Obowiązywał on aż do 2001 roku, kiedy to zastąpił go nowy kodeks²⁷.

Po długich pracach, 5 kwietnia 2001 roku przyjęto Kodeks Karny Ukrainy (KK UA), który nabrał mocy 1 września 2001 roku. Składa się on z części ogólnej i szczególnej, podzielonych na rozdziały, w których zawarto 447 artykułów.

Krótki opis historii ustawodawstwa karnego Ukrainy oraz Rosji pozwala na identyfikację ustaw karnych, a co za tym idzie orzecznictwa i tez doktryny dotyczących konkretnych regulacji w przekroju historycznym. Upraszczając, osoba

²⁵ П. П. Музиченко, Історія держави і права України: Навч. Посібник, 4-те видання, Одеса 2003, s. 270.

²⁶ Ibidem, s. 295–296.

²⁷ Ibidem, s. 297.

prowadząca badania prawnoporównawcze w zakresie tych systemów karnych będzie wiedziała, gdzie szukać i jak chronologicznie podzielić badania.

Kolejnym uniwersalnym etapem będzie wskazanie podstawowych różnic pomiędzy badanymi systemami a – w naszym przypadku – kodeksem karnym Polski.

Tym razem autor rozpocznie od prezentacji systemu prawa karnego ukraińskiego. Pierwsza różnica pomiędzy ustawą polską a ukraińską jest wyraźnie widoczna w art. 3 KK UA. Przepis ten zawiera pięć ustępów, jednak na potrzeby niniejszej pracy najbardziej interesujące wydają się ust. 1–3²⁸.

Z art. 3 ust. 1 wynika, że obowiązujące przepisy stanowiące o odpowiedzialności karnej zawarte są jedynie w Kodeksie Karnym Ukrainy, czyli jest on jedynym źródłem prawa karnego na Ukrainie. Właśnie tego rodzaju podejście świadczy o wyjątkowości ustawodawstwa karnego w stosunku do innych dziedzin prawa oraz ustaw karnych, które obowiązywały przed 2001 rokiem i dopuszczały możliwość uregulowania kwestii odpowiedzialności za czyn niedozwolony w ustawach innych niż kodeks karny. Oznacza to również, że żadna podstawa odpowiedzialności karnej nie może istnieć poza KK UA. Gdy pojawia się sytuacja tego rodzaju, art. 3 ust. 2 wskazuje bezpośrednio, że taka ustawa lub przepis po wejściu w życie automatycznie zostaje włączona(y) do ustawy karnej z 2001 roku.

Art. 3 ust. 3 przewiduje zasady, które wskazują na to, że normy prawa karnego nie mogą istnieć poza KK UA. Jest to skutkiem zupełnej kodyfikacji przepisów prawa karnego. Kolejna zasada, której wyrazem jest treść ust. 3 art. 3, przewiduje nakaz zawarcia definicji przestępstwa i wszystkich jego pochodnych (zbieg przestępstw, recydywa, współsprawstwo, przygotowanie i usiłowanie przestępstwa) jedynie w KK UA²⁹.

Kolejnym przepisem, który znacznie wpływa na rozumienie KK UA, jest art. 12, zawierający klasyfikację przestępstw³⁰.

²⁸ Artykuł 3: „1. Ustawodawstwo Ukrainy o odpowiedzialności karnej zawiera się w Kodeksie Karnym Ukrainy, który opiera się na Konstytucji Ukrainy oraz przyjętych ogólnie zasadach i przepisach prawa międzynarodowego. 2. Ustawy Ukrainy o odpowiedzialności karnej, przyjęte po wejściu w życie niniejszego Kodeksu, zostaną dołączone do niego po wejściu w życie. 3. Karalność czynów, odpowiedzialność za nie oraz inne karnoprawne skutki ich popełnienia przewiduje jedynie niniejszy Kodeks”.

²⁹ М. І. Хавронюк, М. І. Мельник, Науково-практичний коментар Кримінального Кодексу України, 6-те видання. Ред. М. І. Мельник, М. І. Хавронюк, Київ 2009, s. 17–18.

³⁰ Artykuł 12: „1. W zależności od stopnia ciężkości – przestępstwa dzielą się na przestępstwa lekkie, średniej ciężkości, ciężkie i szczególnie ciężkie. 2. Za przestępstwo lekkie uznaje się przestępstwo, za które przewiduje się karę w postaci pozbawienia wolności na okres nie dłuższy niż 2 lata albo inną łagodniejszą karę. 3. Za przestępstwo średniej ciężkości uznaje się przestępstwo, za które przewiduje się karę w postaci pozbawienia wolności na okres nie dłuższy niż 5 lat. 4. Za przestępstwo ciężkie uznaje się przestępstwo, za które przewiduje się karę pozbawienia wolności na okres nie dłuższy niż 10 lat.

Z treści art. 12 wynika, że klasyfikacji przestępstw dokonuje się na podstawie stopnia ich ciężkości, który jest określany wedle stopnia społecznej szkodliwości przestępstwa godzącego w to samo dobro prawne i powodującego szkodę tego samego rodzaju. Formalnym wskaźnikiem stopnia ciężkości przestępstwa jest sankcja, którą wywołuje jego popełnienie. Jest ona zawarta w przepisach części szczególnej. Na podstawie tego artykułu przestępstwa dzielą się na: lekkie, średniej ciężkości, ciężkie, szczególnie ciężkie. Przestępstwami lekkimi zgodnie z art. 12 ust. 2 są przestępstwa, za które przewidziano karę pozbawienia wolności na okres dwóch lat albo karę łagodniejszą. Przy przestępstwie średniej ciężkości uregulowanym w ust. 3 art. 12 granica kary wzrasta do okresu nie dłuższego niż pięć lat. Przestępstwo ciężkie jest zagrożone karą pozbawienia wolności na okres nie dłuższy niż dziesięć lat, a przestępstwo szczególnie ciężkie – karą większą niż dziesięć lat albo karą dożywotniego pozbawienia wolności. W pracach prawno-porównawczych, w związku z różnicą pomiędzy klasyfikacją przestępstw, pojawia się problem przetłumaczenia terminu „zbrodnia” oraz „występek” na język ukraiński, ponieważ nie posiadają one odpowiedników kodeksowych. Rozwiązaniem może być tłumaczenie opisowe, przy którym rozmiary kar są wskaźnikiem dostosowania terminologii.

Pozostając przy pojęciu przestępstwa, należy podkreślić, że czyny, których popełnienie nie wywołuje odpowiedzialności na podstawie KK UA, mogą być również zawarte w Kodeksie Ukrainy o Wykroczeniach Administracyjnych (KUoWA)³¹. Art. 9 KUoWA stanowi, że wykroczeniem administracyjnym jest działanie lub zaniechanie posiadające cechy bezprawności, winy oraz które godzi w porządek publiczny, własność, prawa i wolności obywateli. W ust. 2 art. 9 KUoWA ustawodawca wskazał, iż odpowiedzialność za wykroczenia administracyjne zachodzi tylko wtedy, gdy te działania lub zaniechania nie pociągają odpowiedzialności na podstawie KK UA. KUoWA nie jest uznawany za część ustawodawstwa karnego i co za tym idzie – pozostaje całkowicie w gestii prawa administracyjnego³². Jest to rozwiązanie odmienne od tego, które znajdujemy w systemie polskim. Ten ostatni przewiduje odpowiedzialność za wykroczenia na podstawie przepisów kodeksu wykroczeń, który jest częścią systemu prawa karnego.

Kodeks karny Rosyjskiej Federacji również w wielu kwestiach różni się od kodeksu karnego Rzeczypospolitej Polskiej.

5. Za szczególnie ciężkie przestępstwo uznaje się przestępstwo, za które przewiduje się karę pozbawienia wolności na okres dłuższy niż 10 lat albo karę dożywotniego pozbawienia wolności”.

³¹ O. Sharvan, A. Wróbel, *Podstawy i treść odpowiedzialności administracyjnej na Ukrainie*, [w:] *Międzynarodowe Aspekty Prawa Administracyjnego*, red. B. Orlik, A. Puczko, Kraków 2011, s. 277–286.

³² Л. М. Кривоченко, *Кримінальне право України, загальна частина*, Підручник, 4-те видання, Ред. В. В. Сташис, В. Я. Тацій, Харків Видавництво “Праві” 2010, s. 79–81.

Podobnie jak KK UA, KK RF stanowi o hermetyczności ustawodawstwa karnego w Rosyjskiej Federacji. Odmienne jest ujęcie tej kwestii już w art. 1 i w dalszej kolejności w art. 3 oraz art. 8³³.

W art. 1 wskazano, że ustawodawstwo karne w Rosyjskiej Federacji składa się jedynie z KK RF. Ten sam przepis stanowi również o tym, że nowe ustawy, które przewidują odpowiedzialność karną, podlegają włączeniu w KK RF.

Takie podejście uzasadnia się następująco: przyjęcie zamkniętego systemu ustawodawstwa karnego ma znaczenie progresywne, ponieważ ogranicza możliwość bezpodstawnego rozszerzenia odpowiedzialności karnej i stwarza dodatkowe gwarancje legalności i sprawiedliwości w ramach przepisów karnoprawnych³⁴.

Kolejnym przepisem mającym ogromne znaczenie dla wykazania zamkniętości systemu prawa karnego w Rosyjskiej Federacji jest art. 3 ust. 1. Wyraża on zasadę, że odpowiedzialność karna osoby zachodzi jedynie wówczas, gdy ta popełni czyn, który jest bezpośrednio wskazany w ustawie karnej, i wymierza się jedynie taką karą, którą ta sama ustawa wskazuje. Podsumowując, nie jest przestępstwem działanie, które nie zostało wskazane w KK RF.

Następną kwestią stanowiącą o różnicach systemowych pomiędzy KK RF i KK RP jest klasyfikacja przestępstw zawarta w art. 15 KK RF³⁵.

Z treści powyższego przepisu wynika, że podstawą rozróżnienia przestępstw co do ich ciężkości jest okres i rodzaj kary przewidzianej za ich popełnienie

³³ Artykuł 1: „1. Ustawodawstwo karne Rosyjskiej Federacji stanowi niniejszy Kodeks. Nowe ustawy, przewidujące odpowiedzialność karną, zostaną włączone w niniejszy Kodeks. 2. Niniejszy Kodeks opiera się na przepisach Konstytucji Rosyjskiej Federacji oraz przyjętych ogólnie zasadach i przepisach prawa międzynarodowego”. Artykuł 3: „1. Karalność czynu, jak również odpowiedzialność oraz inne karnoprawne skutki jego popełnienia, przewiduje jedynie niniejszy Kodeks”.

³⁴ А. В. Бриллиантов, Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации (постатейный), А. В. Бриллиантов, Г. Д. Долженкова, Я. Е. Иванова и др, под ред. А. В. Бриллиантова, Москва 2011, s. 4–6.

³⁵ Artykuł 15: „1. W zależności od charakteru i stopnia społecznego niebezpieczeństwa działania przewidzianego niniejszym Kodeksem przestępstwa dzielą się na: lekkie, średniej ciężkości, ciężkie oraz szczególnie ciężkie. 2. Przestępstwami lekkimi są działania umyślne i nieumyślne, za popełnienie których najwyższa kara, przewidziana niniejszym Kodeksem, nie przekracza 2 lat pozbawienia wolności. 3. Przestępstwami średniej ciężkości są działania umyślne, za popełnienie których najwyższa kara, przewidziana niniejszym Kodeksem, nie przekracza 5 lat pozbawienia wolności, oraz działania nieumyślne, za popełnienie których najwyższa kara, przewidziana niniejszym Kodeksem, przekracza 2 lata pozbawienia wolności. 4. Przestępstwami ciężkimi są działania umyślne, za popełnienie których najwyższa kara, przewidziana niniejszym Kodeksem, nie przekracza 10 lat pozbawienia wolności. 5. Przestępstwami szczególnie ciężkimi są działania umyślne, za popełnienie których niniejszy kodeks przewiduje karę w postaci pozbawienia wolności od lat 10 lub karę surowszą”.

oraz postać winy przy ich popełnieniu. Artykuł ten wymienia cztery kategorie przestępstw: lekkie, średniej ciężkości, ciężkie oraz szczególnie ciężkie³⁶.

Przestępstwa wymienione w ust. 2 i 3 (lekkie i średniej ciężkości) mogą być popełnione zarówno umyślnie, jak i nieumyślnie. Natomiast przestępstwa z ust. 4 i 5 art. 15 KK RF mogą być popełnione jedynie umyślnie.

Zgodnie z ust. 1 przestępstwo uznaje się za lekkie, jeśli grozi za nie kara nieprzekraczająca dwóch lat pozbawienia wolności. Przestępstwo jest uznawane za średniej ciężkości, jeśli maksymalna kara za jego popełnienie nie przekracza lat pięciu oraz którego nieumyślnie popełnienie pociąga za sobą karę powyżej dwóch lat pozbawienia wolności. W ust. 4 zawarto definicję przestępstwa ciężkiego, za popełnienie którego grozi kara pozbawienia wolności nieprzekraczająca dziesięciu lat pozbawienia wolności. Ostatnim i najbardziej dotkliwym rodzajem jest przestępstwo szczególnie ciężkie, za popełnienie którego grozi kara pozbawienia wolności powyżej dziesięciu lat, kara dożywotniego pozbawienia wolności oraz kara śmierci³⁷.

Powyższy podział przestępstw ma ogromne znaczenie praktyczne i powoduje szereg skutków prawnych. Na przykład recydywę uznaje się za niebezpieczną przy popełnieniu przestępstwa ciężkiego, za które sprawca został skazany na karę pozbawienia wolności, a wcześniej już dwa lub więcej razy był skazany za umyślne przestępstwo średniej ciężkości na karę pozbawienia wolności albo jeśli był skazany wcześniej za ciężkie lub szczególnie ciężkie przestępstwo na karę rzeczywistego pozbawienia wolności.

Podsumowując temat klasyfikacji przestępstw, należy wskazać, że podobnie jak na Ukrainie, w Rosyjskiej Federacji oprócz przestępstw wymienionych w KK RF istnieją jeszcze wykroczenia administracyjne, które nie wchodzą w zakres ustawodawstwa karnego, lecz są całkowicie podporządkowane prawu administracyjnemu. Podobnie jak w ukraińskiej ustawie karnej, problemem praktycznym może być kwestia przetłumaczenia terminów „zbrodnia” i „występek” na język rosyjski w sposób pozwalający na poprawny odbiór przez rosyjskiego prawnika.

Taki ogólnikowy opis różnic systemowych bardzo ułatwi rozpoczęcie badań prawnoporównawczych związanych z prawem karnym czy to Ukrainy, czy też Rosji, ponieważ pozwoli określić obszar poszukiwań materiału oraz źródeł obowiązujących przepisów. Wybrane kraje są bardzo atrakcyjne pod względem badań prawnoporównawczych ze względu na wzrastającą wymianę osób oraz gospodarczą współpracę z Polską.

W ostatnich latach zainteresowanie komparatystyką w prawie karnym ogromnie wzrasta. W coraz większym stopniu dostrzega się jej przydatność jako instrumentu

³⁶ P. P. Галиакбаров, Уголовное право, Общая часть, Учебник Саратов, СГАП, 1997, s. 88–90.

³⁷ А. В. Бриллиантов, *op. cit.*, s. 34–35.

dającego niewymierne korzyści poprzez dostarczanie rozwiązań problemów ojczystego prawa karnego. W czasach burzliwego rozwoju współpracy międzynarodowej wiedza o systemach prawa innych krajów, w tym o systemie prawa karnego, daje praktykującym prawnikom szerszą możliwość działania. Należy pamiętać, że badania komparatystyczne nie są drogą w jedną stronę. Mogą one polegać na promowaniu rozwiązań przyjętych w prawie polskim w innych krajach, na przykład na Ukrainie, czego też jesteśmy świadkami w ciągu ostatnich dwóch lat.

Porównanie tych systemów niesie również niewspółmierne korzyści praktyczne, na przykład przy wymierzaniu kary, w przeliczaniu okresu kary do odbycia lub w kwestiach podwójnej karalności obcokrajowców. Jest to konsekwencją wzrastającego przepływu obywateli z krajów sąsiednich do Polski. Przykładowo, tylko w 2013 roku w Polsce studiowało 15 123 studentów z ukraińskim obywatelstwem³⁸.

Należy też wspomnieć o wartości komparatystyki prawniczej z punktu widzenia naukowców, którzy się nią zajmują. Można ją przyrównać do podróży, a osoby zajmujące się nią do podróżników, którzy przemierzają kontynenty, poznając kultury prawne innych państw, dzieląc się jednocześnie rozwiązaniami systemu prawnego, z którego się wywodzą. Poznają oni nie tylko system prawny, ale i historię, społeczeństwo, bez którego prawo nie mogłoby istnieć. Podróż ta wymaga przygotowań, co wraz z rozwojem technologii oraz coraz szerszym otwarciem granic jest bardzo ułatwione. Często ta podróż jest tak wciągająca, że powoduje zapomnienie. Nabiera przy tym znaczenia słynna anegdota, mówiąca, że komparatyści prawa zgłębiają inne systemy prawa i jednocześnie zapominają o własnym.

THE STUDY OF COMPARATIVE LAW IN POLISH, UKRAINIAN, AND RUSSIAN CRIMINAL LAW SYSTEMS – FROM THEORY TO PRACTICE

ABSTRACT

The following article scrutinizes the topic of comparative studies in the field of criminal law. It attempts to depict both methodological and practical aspects of the legal comparison. The author presents the most popular models of the comparison process and the basic use of legal comparison between Polish, Ukrainian, and Russian criminal law systems. He also analyzes the basic differences in the mentioned systems: the differences in the structure of criminal law acts, their history, systems of punishments etc. Above-mentioned data could be a good start for further comparative law studies in the area of criminal law of Poland, Ukraine, and Russia.

³⁸ Główny Urząd Statystyczny, *Szkoły wyższe i ich finanse w 2013 r.*, [online] <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/szkoły-wyzsze-i-ich-finanse-w-2013-r-,2,10.html> [dostęp: 8.02.2016].

KEYWORDS

comparative criminal law, Ukrainian criminal law, Russian criminal law, Polish criminal law

BIBLIOGRAFIA

1. Cutteridge H. C., *Comparative Law: An introduction to the Comparative Method of Legal Study and research*, CUP Archive, 2015.
2. Dubber M. D., *Comparative criminal Law*, The Oxford Handbook of Comparative Law 2006.
3. Glanert S., *Methods?*, [w:] *Methods of Comparative Law*, eds. P. G. Monateri, E. E. Cheltenham, UK 2012.
4. Husa J., "About the Methodology of Comparative Law – Some Comments Concerning the Wonderland", *Maastricht Working Papers* 2007, No. 5.
5. Kamba W. J., "Comparative Law: A Theoretical Framework", *The International and Comparative Law Quarterly* 1974, Vol. 23, No. 3, [online] http://www.jstor.org.ezproxy.its.uu.se/stable/757885?pq-origsite=summon&seq=1#page_scan_tab_contents [dostęp: 2.02.2016].
6. Krzymuski E., *System prawa karnego ze stanowiska nauki i trzech kodeksów obowiązujących w Polsce*, Kraków 1921.
7. Makarewicz J., *Prawo karne. Wykład porównawczy z uwzględnieniem prawa obowiązującego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa–Lwów 1924.
8. Platsas E., "The Functional and the Dysfunctional in the Comparative Method of Law: Some Critical Remarks", *Electronic Journal of Comparative Law* 2008, Vol. 12, No. 3.
9. Sharvan O., Wróbel A., *Podstawy i treść odpowiedzialności administracyjnej na Ukrainie*, [w:] *Międzynarodowe Aspekty Prawa Administracyjnego*, red. B. Orlik, A. Puczko, Kraków 2011.
10. *Teoretyczne problemy odpowiedzialności karnej w polskim oraz niemieckim prawie karnym*, Materiały Polsko-Niemieckiego Sympozjum Prawa Karnego, Karpacz 1990, red. T. Kaczmarek, Wrocław 1990.
11. Tokarczyk R., *Komparatystyka prawnicza*, Kraków 2008.
12. Winterton G., "Comparative law Teaching", *Journal of Comparative Law* 1975, No. 23.
13. Zweigert K., Kötz H., *An Introduction to Comparative Law*, New York 1998.
14. Бриллиантов А. В., Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации (постатейный), А. В. Бриллиантов, Г. Д. Долженкова, Я. Е. Иванова и др, под ред. А. В. Бриллиантова, Москва 2011.
15. Галиакбаров Р. Р., Уголовное право, Общая часть, Учебник Саратов, СГАП, 1997.
16. Загородников Н. И., Выдающийся русский ученый-юрист Н. С. Таганцев, Учебное пособие, 1992.
17. Землюков С. В., Реформа уголовного законодательства России: состояние, проблемы, перспективы, С. В. Землюков, Юриспруденция, 2003, № 11.
18. Кривоченко Л. М., Кримінальне право України, загальна частина, Підручник, 4-те видання, Ред. В. В. Сташис, В. Я. Тацій, Харків Видавництво "Праві" 2010.
19. Малиновский А. А., Методология сравнительного уголовного права Библиотека криминалиста, Научный журнал 2011, № 1.
20. Мальцев В. В., Введение в уголовное право, Волгоград 2000.
21. Музиченко П. П., Історія держави і права України: Навч. Посібник, 4-те видання, Одеса 2003.

22. Таганцев Н. С., Русское уголовное право: Лекции. Часть общая, Т. I-II, Москва 1994.
23. Хавронюк М. І., Мельник М. І., Науково-практичний коментар Кримінального Кодексу України, 6-те видання. Ред. М. І. Мельник, М. І. Хавронюк, Київ 2009.